

УДК 316.7

Репрезентація соціальних трансформацій в українському медіа-мистецтві

В.М. БАВИКІНА

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна,

E-mail: trollishka@gmail.com

Авторське резюме

У статті розглядається мистецтво нових медіа як одне із проявів сучасної культури та наслідок трансформацій в сучасному українському суспільстві.

Метою роботи є виявлення специфіки українського мультимедійного мистецтва як рефлексії над процесами соціокультурних трансформацій суспільства на основі аналізу соціально-критичного медіа-арту.

Якщо виділити ознаки сьогоденного актуального мультимедійного українського мистецтва, з його доволі нечітким перехідним статусом, то це буде синтез інтересу до минулого з відкритістю до майбутнього, деідеологізоване ставлення до мистецтва та до культурної спадщини, прояв художньої цікавості до соціального простору та виразно прогресуючий пошук нових тем у соціальному контексті.

Українське медіа-мистецтво є відображенням соціальної реальності та трансформацій, що відбуваються в соціокультурному просторі. Зміни в соціумі конструюють реальність у мистецькому творі, який, в свою чергу, утворюючи нові форми та змісти, впливає на оточуюче середовище поза рамками мистецтва. Таким чином, вітчизняне мистецтво є не тільки репрезентантом трансформацій, що відбуваються в суспільстві, а й джерелом нових змістів та уявлень про соціум.

Ключові слова: соціальні трансформації, медіа-арт, суспільство, партиципаторне мистецтво, соціокультурний простір, комунікація, соціальне конструювання.

Representation of social transformations in ukrainian media art

V.M. BAVYKINA

Karazin Kharkiv national university, Kharkiv, E-mail: trollishka@gmail.com

Abstract

In this has been investigated the socially active art of new media as one of the manifestations of contemporary culture and the consequent transformations in modern Ukrainian society.

The aim of work is to identify the specificity of Ukrainian media-art as a reflection on the processes of social and cultural transformation of society basic on the analysis of the social-critic media art.

If to detach the features of Ukrainian contemporary media art, with it not quite clear transitional status, it will be of interest in the synthesis of past and openness to the future, de-ideologized attitude towards art and cultural heritage, artistic expression of interest in the social space and clearly progressive search for new topic in a social context.

Ukrainian media art is a reflection of social reality and the transformations that taking place in the social and cultural space. Changes in society construct reality in art, which, in turn, creating new forms and content affect the environment, outside the arts. Thus, Ukrainian art is not only representative of the transformations taking place in society, but it is a source of new meanings and perceptions of society.

Key words: social transformation, media art, society, participative art, socio-cultural space, communication, social construction.

Постановка проблеми. Трансформації суспільної свідомості та мистецтва на всьому шляху становлення українського суспільства були паралельними та тотожними. Тяжіння мистецтва до технологічності проявлялося в соціумі комп'ютеризацією, прагнення митців до критичності та прагматизму – у суспільстві зламами та важливими подіями у суспільному житті. Розвиток нових технологій привів як до еволюції візуальної культури, так і до змін у соціальному просторі, а також скоротив дистанцію між мистецьким та реальним життям.

Трансформація культури, виникнення нових художніх форм, зміна інформаційного простору, в якому існує людина, створили передумови для народження нової системи цінностей, що впливають на формування поведінки людини в суспільстві, на розвиток політичної систе-

ми, на функціонування різноманітних соціальних інститутів. У цьому полягає специфічна функція медіа-мистецтва як феномена сучасного арту, що має соціальну природу та інтерактивний характер. Досліджуючи мистецтво нових медіа, як найяскравіший прояв сучасного мистецтва, можна дійти до більш глибокого сприйняття та розуміння перетворень у суспільному житті.

Сучасний медіа-арт постає не тільки як продукт технічної та мистецької еволюції, а як нове поле для репрезентації соціокультурних явищ та проблем. Мистецтво нових медіа не просто транслює соціальну реальність, але й конструє середовище навколо себе, розширюючи звичні кордони впливу мистецтва.

Медіа-арт активно порушує теми, пов'язані з різноманітними соціальними процесами,

© В.М. Бавикіна, 2014

проблемами та трансформаціями сучасного суспільства. Певний соціальний активізм українського мультимедійного мистецтва потребує адекватної інтерпретації навколишнього середовища. Зараз український медіа-арт на стадії становлення, розвитку та поширення, але слід відзначити, що, незважаючи на не досить чітку позицію та невеликий досвід на вітчизняному мистецькому просторі, українське медійне мистецтво вже має досить стійку тематичну платформу та вектор подальшого розвитку. Особливістю українського медіа-арту є його соціальна активність, рефлексія на проблемне соціальне середовище, виокремлення гострих кутів у суспільному просторі та їх критика за допомогою сучасного мистецтва. Саме мультимедійне мистецтво у більшій мірі, ніж будь-які інші форми сучасного мистецтва, має соціальний характер та гостре соціальне відчуття.

Аналіз досліджень і публікацій. Теоретичну основу роботи складають концепції щодо трансформацій мистецтва та соціального простору під впливом медіа В. Беньяміна, П. Вірліо та У. Еко. Концептуальним фундаментом аналізу мистецтва в соціальному контексті у даному дослідженні слугують теорії М. Маклюєна, Е. Тоффлера, Г. Інніса і Гі Дебора. В аспекті розкриття особливостей конструювання соціального простору під впливом мистецтва дослідження спирається на праці П. Бергера, Т. Лукмана, М. Вебера.

Метою дослідження є виявлення специфіки українського мультимедійного мистецтва, яке на вітчизняному просторі постає не тільки як продукт технічної та культурної еволюції, а головним чином як репрезентація соціокультурних трансформацій суспільства; розкриття феномена українського мультимедійного мистецтва в контексті сучасних соціальних змін.

Виклад основного матеріалу. У сучасному світі мистецтво виступає як новий потужний транслятор соціальних змістів. Одним із найпотужніших трансляторів є медіа-арт як новий інтерактивний вид сучасного мистецтва, що постає як один із головних засобів розуміння навколишнього світу та конструювання нових змістів та уявлень. Суб'єктивні знання, що пропонують твори медіа-арту, сприймаються глядачем та трансформуються в об'єктивну реальність. Таким чином, соціальна реальність створює нові змісти в мистецтві, яке, в свою чергу, транслює їх на глядача. Такий взаємозв'язок найбільш яскраво прослідковується саме в творах мистецтва, що створене завдяки новим технологіям.

З часів набуття Україною статусу незалежної держави, на вітчизняному просторі прослідковувалися складні соціальні процеси, що пов'язані зі становленням нового громадянського суспільства та активних змін у соціальній свідомості українців. Мистецтво, як

відображення та віддзеркалення суспільної свідомості, трансформувалось під дією цих змін. Об'єкти відображення, тематика художньої творчості, бачення – все це породження певних соціальних умов, відповіді на запити громадськості. Можливо зробити припущення, що трансформації в художньому полі, тяжіння до гострої соціальної проблематики, критичність сучасного мистецтва є рефлексією на вимоги суспільства. Онтологічний статус мистецтва вже неможливий тільки в рамках естетичної теорії, адже втілення культурних змістів активно інтегруються у соціальне поле [1, с. 55].

Сьогодні художник вже позиціонується як член сучасного суспільства і його головне завдання визначається саме цією роллю – він має осмислити та інтерпретувати через свій твір соціальне. Ракурс з внутрішнього саморозкриття перемістився на розкриття соціальної свідомості. Водночас це позбавлення і свободи глядача вільно інтерпретувати художній продукт, тому що сам продукт вже є інтерпретацією. Звідси й тематика сучасного мистецтва – соціальні зрушення, етнічна ідентичність, гендерні питання – все те, що має резонанс у соціумі. Мета художника – реконструювання соціального контексту. Зараз готові форми переміщуються з побутового звичайного буденного контексту до контексту мистецького, що постає у формі сучасного реді-мейду.

Сучасне критичне мистецтво – це розщеплення суспільної свідомості на мікроелементи та їх репрезентація художніми засобами. Таке мистецтво – це не звична рефлексія художника самого на себе, не концентрація на власному «я», це аналіз ситуації ззовні, не маючи значення буде це стосуватися колективної свідомості чи кожної людини окремо. Це спроба переосмислення ролі мистецтва в сучасному контексті. Ця критика обмежена естетичною репрезентацією. Хоча поняття «естетичне» не завжди має місце бути. Це міждисциплінарне середовище, домінуючим в якому поки що є художня складова, яка поєднується з іншими сферами людського буття.

Соціальний радикалізм поєднався з мовою мультимедіа, що породжує зараз не просто соціально-критичне мистецтво, а такий витвір мистецтва, що говорить про соціум тією ж мовою, що й сам соціум. Тоді актуальність полягає не тільки у тематиці та більш гострій соціальної зацікавленості, але й у тому, як сучасні митці виказують цю зацікавленість. Соціальне повідомлення, заклик або соціальна проблема пропускаються не лише через художника як творця художнього твору, а й через ще один медіум, завдяки якому створюється цей художній продукт.

Дослідник сучасного соціально-критичного мистецтва Клер Бішоп зауважує, що соціально-критичне мистецтво має бути групового характеру, або має діяти з залученням випадкових

людей у публічному просторі. Такі форми сприяють процесу комунікації, що є однією із цілей такого мистецтва. В епоху коли чимало митців звертаються до технологій як до засобу вираження, саме медіа виконують роль комунікатора та медіума [7].

Сучасне мистецтво отримало омріяну автономію – повну незалежність від капіталізму, політики, релігії, від будь-яких інших сил та інститутів, які мали на меті використати мистецтво як знаряддя у боротьбі. Мистецтво залишило позаду тісні зв'язки з традиціями, воно розширило власні кордони – наповнилось новими необразотворчими формами, методами пізнання та засобами вираження. Але така активна боротьба за автономний режим та відособленість не позбавила художників прагнення до іншої активності – бути соціально-важливими.

Рух у такому напрямку можна назвати прагненням до чіткої громадянської позиції – з одного боку, це незалежність, запобігання будь-якого впливу, унеможливлення тиску; з іншого боку – це висловлювання власної точки зору, прагнення до створення активної соціальної платформи. Хоча автономія не завжди мала позитивні наслідки. Ще в 1974 році німецький критик Петер Бюргер дав невисоку оцінку такому мистецтву: «Піднесення мистецтва над досвідом повсякденності типово для статусу художнього твору в буржуазному суспільстві... Естетизм також говорить про нездатність мистецтва до впливу на суспільство» [8].

Цей тезис є досить актуальним і зараз, адже естетизм говорить про неможливість мистецтва бути соціально-активним та впливати на суспільство. За останні десять років мистецтво намагається перебороти табу, бути більш радикальним та брутальним. Але мистецтво не може бути лише наративним, адже тоді воно буде тільки ставити питання не даючи відповідей. З однієї сторони, воно буде підтримувати ресурс своєї громадської активності, але водночас не займатиме при цьому ніякої чіткої позиції, приймаючи сторону нейтралітету. У своєму соціальному впливі мистецтво поки що залишається бездієвим. Воно оголює перед глядачем певні проблеми, ставить іноді досить гострі та відверті питання, і йде, залишаючи людину без рішення та хоча б натяку на відповідь. В цій ситуації мистецтво виявляється поза суспільством, воно не грає активної ролі, не переміщується у тих же просторах, що і громадськість, не шукає разом з нею виходів та рішень. Але процес становлення партиципаторного мистецтва довготривалий, адже воно має активно працювати не тільки у художньому, а й громадському середовищі.

Партиципаторне медіа-мистецтво – складне мультикультурне явище, яке існує не лише на перетині жанрів, форм та технологій, а також має активну соціальну складову. Теми творів

такого виду мистецтва тяжіють до політичної та соціальної критики, і мають не тільки художнє, а й громадське значення. З'явившись незалежно один від одного, медіа-арт та соціально-активне мистецтво, лише у другій половині XX сторіччя поєдналися художниками в одне «знаряддя» для творчості. Митці знайшли спосіб не тільки говорити новою сучасною мовою, а й говорити нею про актуальні та важливі проблеми, що дозволило їм більш повноцінно брати участь в громадському житті та мати можливість не тільки висловлення, а й впливу. Довгий час процеси становлення соціально-активного та мультимедійного мистецтва йшли паралельно, хоча іноді їх шляхи перетиналися, що, безумовно, дало інтенції до зародження сучасного соціального медіа-мистецтва.

Сучасні художники досить часто звертаються до питання необхідності соціальності та критичності за допомогою мистецтва. Існує пошук не просто нових тем, форматів, змінних – йде активний пошук місця та позиції, яку має займати сучасний митець, в яких рамках він має існувати і чи має мистецтво бути не просто естетичним, а й дієвим. «Безумовно, одна з функцій мистецтва – говорити про прекрасне. Але сучасне мистецтво якщо й не відкидає цього завдання, то вирішує його інакше – через критичне ставлення до світу й навіть радикальну до нього налаштованість, не відповідаючи на запитання, а радше ставлячи їх руба, розрізаючи нариви, а не заліковуючи їх, іронізуючи, у тому числі й над догматичним сприйняттям вічних цінностей» [4, с. 36].

Пряме відображення соціальної реальності доволі рідкісне для пострадянського покоління художників. Активна громадянська позиція, провокація дискусії у публічному просторі, відстоювання політичної складової мистецтва стали характерними ознаками молодого покоління, яке не зазнало радянського ідеологічного тиску і дорослішало в умовах незалежної України, водночас відчуваючи не лише безпосередній зв'язок з реальністю, але і необхідність впливати на цю реальність.

В Україні досі тривають процеси розпаду старого механізму, і не тільки у мистецькому, а й загалом у культурному та соціальному полях. Безперечно, це руйнування необхідне для української спільноти, адже саме тоді з'являється потенціал до перетворення.

Висновки. Критична мова сучасного українського мистецтва, яка наділена медійною складовою, що дозволяє вийти на високий рівень комунікації з глядачем, створює нове художнє середовище, що транслює нові образи в суспільну реальність. Не виходячи з естетичного поля, українське мистецтво накопичує дискурсивний потенціал. Звісно, ці процеси мають підтримуватися ззовні – культура не може існувати на гідному актуальному рівні без підтримки державних органів. Винятковим є інституції-

ональний чи державний інтерес до соціально-критичного мистецтва, але мультимедіа-арт, в свою чергу, є глобальною тенденцією, яка має викликати згодом рефлексію з боку українських інституцій. Концепція становлення, розвитку та повноцінного функціонування мультимедіа мистецтва як складової візуального мистецтва України має базуватися на процесах інституалізації та наукового обґрунтування

мистецтва нових медіа. Партиципаторне мультимедійне мистецтво – це складний сучасний феномен, який існує у площині технології, естетики та суспільства. Це одна із ключових тенденцій не тільки в українському, а й у світовому артї. Мистецтво, яке активно використовує образи, взяті з суспільного життя, трансформує та інтерпретує їх вже у мистецькому полі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бергер П. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания / П. Бергер, Т. Лукман. – М.: «Медиум», 1995. – 323 с.
2. Вебер М. Избранные произведения / М. Вебер. – М.: Прогресс, 1990. – 808 с.
3. Ионин Л. Социология культуры. Путь в новое тысячелетие / Л.Г. Ионин. – М., 2000. – 280 с.
4. Соловйов О.В. «Нова хвиля» в українському мистецтві 90-х рр. XX ст. та її трансформація / О.В. Соловйов // Сучасне мистецтво: Зб. наук. праць. – К.: «Арка», 2004. – Вип. 1. – С. 34-47.
5. Маклюэн М. Понимание медиа: внешние расширения человека / М. Маклюэн; пер. с англ. – М.: Канон-Пресс; Кучково поле, 2003. – 462 с.
6. Савчук В. Конверсия искусства / В.Н. Савчук. – СПб.: СПбУ, 2005. – 288 с.
7. Bishop C. Artificial Hells: Participatory Art and the Politics of Spectatorship, Verso, 2012 [Electronic resource] / Claire Bishop. – Access mode: <http://selforganizedseminar.files.wordpress.com/2011/08/bishop-claire-artificial-hells-participatory-art-and-politics-spectatorship.pdf>
8. Burger P. Theory of the Avant-garde / Peter Burger. – Minneapolis: University of Minnesota Press, 1984.
9. Manovich L. The Language of New Media [Electronic resource] / Lev Manovich. – Cambridge: MIT Press, 2001. – Access mode: <http://www.manovich.net/LNM/Manovich.pdf>

Стаття надійшла до редакції 24.06.2014

REFERENCES:

1. Berger, P. L., Luckmann, T. Sozjalnoje konstruivovanie realnosti. Traktat po sotsiologii znanyja (The Social Construction of Reality. A Treatise on sociology of Knowledge). M.: «Medium», 1995. 323 p.
2. Veber M. Izbraniyeproizvedenyja (Selected works). M.: Progress, 1990. 808 p.
3. Yonyn L. Sotsyolohyia kultury. Put v novej tyshchateletye (Way into the new millennium). M., 2000. 280 p.
4. Soloviov O. «Nova khvyliya» v ukrainskomu mystetstvi 90-kh rr. XX st. ta yii transformatsiia (New Wave «in Ukrainian art of the 90's of the XX century. and its transformation»). Suchasne mystetstvo. K.: «Arka», 2004. P. 1. P. 34-47.
5. Makliuen M. Ponymanye medya: vneshnye rasshyrenyia cheloveka (Understanding Media: The Extensions of Man). M.: Kanon-Press/Kuchkovo pole, 2003. 462 p.
6. Savchuk V. Konversyia yskusstva (Conversion of art). SPb.: SPBU, 2005. 288p.
7. Bishop Claire Artificial Hells: Participatory Art and the Politics of Spectatorship, Verso, 2012. Access mode <http://selforganizedseminar.files.wordpress.com/2011/08/bishop-claire-artificial-hells-participatory-art-and-politics-spectatorship.pdf>
8. Burger Peter «Theory of the Avant-garde». Minneapolis: University of Minnesota Press, 1984
9. Manovich Lev. The Language of New Media. Cambridge: MIT Press, 2001. Access mode: <http://www.manovich.net/LNM/Manovich.pdf>

Бавикіна Вікторія Миколаївна - магістр
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Адреса: 61000, м. Харків, пл. Свободи, 4
E-mail: trollishka@gmail.com

Bavykina Viktoria Mykolaivna - master
V.N. Karazin Kharkiv national university
Address: 4, Freedom Square, Kharkiv, 61000
E-mail: trollishka@gmail.com